ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 17, 2010

https://doi.org/10.18778/0860-6587.17.64

Anna Domańska
Uniwersytet Warszawski

Kogo i jak testujemy w części „Rozumienie ze słuchu" egzaminu certyfikatowego na poziomie B1?

Kodeks Postępowania stowarzyszenia ALTE (Association of Language Testers in Europe), którego Polska jest członkiem od roku 2000, określa działania na rzecz równego traktowania zdających (*fair play*). Instytucje stowarzyszone w ALTE zobowiązują się do zapewnienia równych szans wszystkim zdającym, bez względu na ich płeć, rasę czy pochodzenie etniczne. W praktyce oznacza to, że przygotowujący egzaminy są zobowiązani do wnikliwej weryfikacji zadań i materiałów egzaminacyjnych w celu wyeliminowania drażliwych zagadnień i treści. Czy nasze testy są zgodne z zasadą *fair play*? Jak wyglądają wyniki poszczególnych grup wiekowych zdających? Czy kobietom bliższa jest tematyka tekstów wykorzystanych do testowania? Próbą odpowiedzi m.in. na te pytania będą wyniki analizy pierwszej część egzaminu certyfikatowego z języka polskiego jako obcego, czyli rozumienia ze słuchu na poziomie B1. Na początek kilka uwag ogólnych.

1. Certyfikacja w liczbach

Mija właśnie piąty rok działalności systemu certyfikacji języka polskiego jako obcego (jpjo). Po raz pierwszy cudzoziemcy (i Polacy na stałe zamieszkali zagranicą) mieli możliwość potwierdzenia swojej znajomości języka polskiego 3 i 4 czerwca 2004 r. w Warszawie, Krakowie i Katowicach. Wtedy bowiem odbyły się pierwsze, historyczne egzaminy z jpjo, przeprowadzone przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. Przystąpiły do nich 42 osoby, a w całym pierwszym roku certyfikacji w czterech sesjach egzaminacyjnych (trzech krajowych i jednej zagranicznej) egzamin zdawało 106 osób z 24 państw. Tak pierwszy rok działania certyfikacji ocenił prof. Władysław Miodunka:

> [...] spróbujmy zastanowić się, czy start egzaminów certyfikatowych należy widzieć w kategorii sukcesu albo porażki. Otóż przed oficjalnym ich rozpoczęciem wielu specjalistów zastanawiało się nad liczbą ewentualnych zdających: jedni martwili się, że nie będzie kandydatów lub że będzie ich tak dużo, iż nie będziemy przygotowani do ich obsłużenia. Jak zwykle okazało się, że racji nie miała żadna z tych dwu grup opowiadających się za sytuacjami ekstremalnymi. Kandydatów było dotąd 106. Przekroczenie w pierwszym roku przeprowadzania egzaminów liczby 100 zdających trzeba postrzegać w kategoriach skromnego sukcesu, zważywszy, że publikacje przygotowujące do zdawania egzaminów były dostępne dopiero od wiosny roku 2004 (Miodunka 2006: 330).

Przypomnijmy, czym są państwowe egzaminy certyfikatowe. Są to testy biegłości językowej, pozwalające ocenić kompetencje językowe zdających, sprawdzając: rozumienie ze słuchu, poprawność gramatyczną, rozumienie tekstów pisanych, redagowanie tekstów oraz mówienie. W chwili obecnej egzaminy są przeprowadzane na trzech poziomach zaawansowania: podstawowym B1, średnim ogólnym B2 i zaawansowanym C2. Standardy wymagań egzaminacyjnych zostały opracowane na podstawie tabel i wskaźników biegłości *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* i są zgodne z wymogami Rady Europy[1]. Jednocześnie trwają intensywne prace nad przygotowaniem poziomu C1 i A2, a w niedalekiej perspektywie – również A1. Dokumentem poświadczającym znajomość języka polskiego jako obcego jest certyfikat wydawany przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, której działalnością kieruje prof. W. Miodunka z UJ.

2. Jakie są motywacje zdających i w jakich sytuacjach używają certyfikatu, czyli kogo testujemy?

Z przeprowadzonej na początku 2008 r. ankiety wynika, że zdający dzielą się na dwie grupy. Do pierwszej z nich należą ludzie, którzy zdają egzamin dla własnej satysfakcji, chcą się sprawdzić (jeden ze zdających, który ma już za sobą dwa egzaminy na różnych poziomach, nazwał to „ambicjami sportowymi"), licząc wszakże na to, że uzyskany przy okazji certyfikat prawdopodobnie kiedyś pomoże im w życiu. Druga grupa to zdający, którzy podchodzą do egzaminu, ponieważ wymaga tego ich sytuacja życiowa bądź zawodowa, bez certyfikatu nie mogliby podjąć pracy (np. pielęgniarki, rzeczoznawcy majątkowi, zagraniczni członkowie zarządów banków, pracownicy lub właściciele biur tłumaczeń itd.). Części zdających certyfikat posłużył również do celów związanych z kształceniem (studia w Polsce, zwolnienie z lektoratu języka polskiego

[1] *Europejski system opisu kształcenia językowego* (ESOKJ) to polska wersja publikacji Rady Europy *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching ,assessment*; Council of Europe, 2001.

na polskiej uczelni lub zagranicznej slawistyce, zwolnienie ze zdawania polskiego na studiach). Zarówno jedni, jak i drudzy wysoko ocenili przydatność certyfikatu. Z roku na rok certyfikacja cieszy się coraz większym zainteresowaniem, a na mapie nie tylko Europy, ale i całego świata przybywa miejsc „scertyfikowanych”.

3. Słuchanie – sprawność deficytowa?

Wymogiem zdania egzaminu jest uzyskanie minimalnej liczby punktów (24 z 40 możliwych) z każdej sprawności. Oznacza to, że niezdanie jednej części egzaminu jest równoznaczne z niezdaniem całego egzaminu. W tym kontekście, analizując rezultaty osiągnięte przez zdających, możemy mówić o umiejętnościach deficytowych, a więc takich, których zdawalność była niższa od pozostałych. W podsumowaniu pierwszego roku certyfikacji W. Miodunka o sprawnościach deficytowych pisał:

> Chodzi tu przede wszystkim o redagowanie prac pisemnych i o rozumienie tekstów mówionych. Z redagowaniem prac po polsku mają kłopoty ci, którzy nastawili się na znajomość języka mówionego, lekceważąc umiejętność pisania […]. Z kolei kłopoty ze zrozumieniem tekstów mówionych mają ci, którzy uczyli się języka polskiego od jednej lub dwu, trzech osób i nigdy nie byli ćwiczeni w rozumieniu tekstów mówionych przez osoby różnej płci, w różnym wieku, tzn. albo nie mieli wcale, albo mieli za mało ćwiczeń na rozumienie tekstów nagranych, pochodzących także z radia i telewizji (Miodunka 2006: 329).

Czy w kolejnych latach certyfikacji sytuacja ta uległa zmianie? Spróbujmy przyjrzeć się dokładniej rezultatom zdających w latach 2004–2008 właśnie z rozumienia ze słuchu na poziomie B1. W tab. 1. przedstawiono średnią liczby punktów dla poszczególnych sprawności w zależności od lat.

Tabela 1. Średnia liczba punktów poszczególnych sprawności

Średnia liczba punktów sprawności testowanych na egzaminie certyfikatowym z jpjo						
Rok	Ocena	RS	PG	RT	P	M
2004 (31*)	4,19**	29,32***	30,81	32,59	30,66	33,46
2005 (86)	4,12	31,72	29,93	32,97	28,81	32,54
2006 (90)	3,59	31,91	26,64	34,13	27,51	31,12
2007 (145)	3,88	32	29,17	32,46	30,62	31,89
2008 (bez medyków – 82)	3,79	32,01	28,81	31,54	31,91	30,96
Średnia 2004–2008	3,91	31,39	29,07	32,74	29,90	31,99

* liczba zdających,
** maksymalna wartość 6,
*** maksymalna wartość 40, część zdana jeśli ≥ 24.

Jak już wcześniej wspomniano, w roku 2004 najgorzej wypadło słuchanie oraz pisanie (choć poprawność gramatyczna znalazła się tuż za nim). Jednak już od 2005 r. sytuacja uległa nieco zmianie i to właśnie poprawność gramatyczna, obok ciągle trudnego pisania, sprawiała najwięcej kłopotów. Tendencja ta utrzymuje się zresztą nadal, choć w roku 2008 pisanie zostało ocenione wyżej niż w latach ubiegłych. Tym razem to mówienie zgodnie z wymogami poziomu B1 okazało się trudniejsze od pisania. Analiza danych przedstawionych w tab. 1. unaocznia, że w skali 5 lat zdający mieli największe trudności z gramatyką i pisaniem. Interesujące mnie najbardziej słuchanie nie wydaje się już sprawnością deficytową, na co wpływ ma zapewne kilka czynników. Z roku na rok zdający mają coraz większą dostępność do materiałów rozwijających sprawność słuchania. Na stronie sekretariatu Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego umieszczono przykładowe testy wraz z nagraniami oraz zeszyt ćwiczeń dla poziomu B1. Ponadto pojawiają się nowe podręczniki z materiałami dźwiękowymi i ćwiczeniami do słuchania. Zdającym z pewnością pomaga również *Przewodnik po egzaminach certyfikatowych* (Lipińska, Seretny 2005), w którym mogą zapoznać się z różnymi typami zadań i strategiami ich rozwiązywania. Musimy pamiętać, że rozumienie ze słuchu jako pierwsza część egzaminu jest zarazem „pierwszym wrażeniem" zdającego i jego odczucia „zdałem/nie zdałem", „łatwe/trudne" są bardzo ważne i mają wpływ na dalszy przebieg egzaminu. Warto więc podkreślić, że rosnąca świadomość zdających sprawia, iż „efekt zaskoczenia" formą egzaminu jest coraz mniejszy.

Wyniki osiągane w zakresie rozumienia ze słuchu oscylują w poszczególnych latach wokół średniej 32 pkt., osiągając średnią 31,4 pkt. ze wszystkich dotychczasowych sesji egzaminacyjnych, co pozwala przypuszczać, że testy były rzetelne i kandydat, który zdawałby dwie wersje tego samego testu, otrzymałby zbliżone oceny. Jednym z czynników, mogącym zakłócić rzetelność naszego testu, jest m. in. nieodpowiedni wybór poziomu przez zdającego. Tak się właśnie stało w lutym 2008 r., kiedy do egzaminu na poziomie B1 przystąpiła grupa studentów z warszawskiej Akademii Medycznej. Zdobycie poświadczenia znajomości języka polskiego na poziomie nie niższym niż B1 pozwalało studentom ubiegać się o zniżkę w opłacie za studia, przysługującą osobom polskiego pochodzenia. Ponieważ grupa była dość liczna (60 osób) i składała się z osób w większości urodzonych w Polsce, jej wyniki w znaczący sposób zawyżyły ogólną średnią, co ilustruje tab. 2.

Tabela 2. Średnia dla poszczególnych sprawności (2008)

Wyszczególnienie	Ocena	RS	PG	RT	P	M
ze studentami AM	4,25	33,70	30,54	33,91	32,43	34,43
bez studentów AM	3,79	32,01	28,81	31,54	31,91	30,96
średnia studentów AM	4,88	36,01	32,91	37,14	33,13	39,18

Na takie zjawiska należy być bardzo wyczulonym, przeprowadzając ewaluację testów, gdyż zniekształcają one wyniki analiz. W dalszych obliczeniach „grupa medyków” nie będzie zatem brana pod uwagę. Kolejną grupą, która mogłaby zaburzyć rzeczywiste wyniki, są Słowianie. Na poziomie B1 problem jest jednak raczej marginalny, ponieważ spora ich część (np. Ukraińcy, którzy stanowią największą grupę słowiańską wśród zdających) wybiera zazwyczaj wyższe poziomy: B2 i C2.

4. Typy zadań, czyli jak testujemy?

W roku 2008 przeprowadzono 5 sesji egzaminacyjnych (stan na październik 2008), można więc mówić o pięciu wersjach testu. Każda wersja rozumienia ze słuchu składała się z pięciu zadań i miała podobną konstrukcję, tzn. każdy typ zadania miał swoje stałe miejsce w teście (np. zadanie z lukami zawsze na drugim miejscu, zadania graficzne jako czwarte z kolei). Słuchanie testowane jest za pomocą jednostek, które wymagają od kandydata dokonania wyboru odpowiedzi spośród podanych wariantów (jednostki zamknięte) bądź samodzielnego przygotowania odpowiedzi (jednostki otwarte) (Gaszyńska-Magiera, Seretny 2004: 123). Na poziomie B1 testowano zdających zadaniami typu: wybór wielokrotny (wybór odpowiedzi poprawnej z trzech podanych w zadaniu), prawda/fałsz oraz łączenie elementów (łączenie kolumn). Nowym, wprowadzonym na egzaminie w 2008 r., rodzajem zadania testowego jest tzw. zadanie graficzne, czyli zadanie z wykorzystaniem ilustracji, fotografii, rysunków, wykresów, tabel czy diagramów. Te elementy graficzne w zadaniu określane są w ESOKJ jako paratekstowe środki wyrazu. Zdający, słuchając nagrania, musi wykonać określone czynności (połączyć wypowiedź z ilustracją, wskazać właściwą kolejność itp.). W analizowanych testach biegłości pojawia się również zadanie z lukami, polegające na wpisaniu usłyszanego w nagraniu słowa. Na poziomie B1 nie występują pytania otwarte. Na wyższych poziomach zaawansowania (B2 i C2) to właśnie z nimi zdający mają najwięcej problemów. Podczas rozwiązywania takiego zadania nie da się uniknąć pisania, zatem kłopot mają również egzaminatorzy, którzy muszą często rozstrzygać, kiedy i w jakim stopniu ortografia wpływa na ogólną ocenę odpowiedzi.

5. Płeć w certyfikacji a tematyka tekstów

Charakterystyka społeczna zdających nie jest zaskoczeniem. Do egzaminów przystąpiły bowiem 872 kobiety (63 %) i 504 mężczyzn (37 %), co odzwierciedla ogólne tendencje obu płci do uczenia się języka polskiego. Popatrzmy zatem,

jaka była tematyka tekstów, które stały się podstawą zadań w 2008 r.? Czy nie ułatwiała w jakiś sposób drogi do zdobycia certyfikatu kobietom bądź mężczyznom? W celu uzyskania odpowiedzi na to pytanie poddano analizie teksty egzaminacyjne, co pozwoliło stwierdzić, że dotyczyły one (zarówno preparowane, nagrywane w studiu dla potrzeb egzaminu, jak i autentyczne nagrania radiowe): sposobów spędzania wolnego czasu (tekst o nowej kawiarni, o zimie w górach), wydarzeń społeczno-kulturalnych (festiwal piosenki dla niepełnosprawnych im. Marka Grechuty), spraw obywatelskich (wymiana dowodów osobistych) czy sportu (ćwiczenia gimnastyczne matki z dzieckiem na świeżym powietrzu). Znalazła się również informacja radiowa o konkursie dotyczącym spraw UE, sonda na temat opinii Europejczyków o Polakach oraz wywiad z dyrektorką przedszkola. Wydaje się, że tematyka tekstów stanowiących materiał testowy należy do tzw. problemów ogólnoludzkich i w związku z tym raczej nie faworyzuje żadnej płci. Potwierdzają to także liczby – średnia wyników kobiet z lat 2004–2008 wynosi 32,26, natomiast mężczyzn 31,15. Kobiety osiągnęły, co prawda, lepszy wynik, ale różnica jest tu minimalna, co ilustrują tab. 3 i 4.

Tabela 3. Wyniki kobiet w latach 2004–2008

Kobiety	Ocena	RS	PG	RT	P	M
2004–2006 (119)	4,02	32,03	29,67	33,63	29,26	32,32
2007 (87)	3,91	32,25	29,72	31,97	31,12	31,52
2008 (52)	3,96	32,49	29,76	32,63	32,29	31,13
Średnia	3,96	32,26	29,72	32,75	30,89	31,66

Tabela 4. Wyniki mężczyzn w latach 2004–2008

Mężczyźni	Ocena	RS	PG	RT	P	M
2004–2006 (88)	3,74	30,64	27,23	33,13	27,51	31,69
2007 (58)	3,83	31,63	28,35	33,20	29,88	32,44
2008 (30)	3,50	31,18	27,17	29,65	31,25	30,67
Średnia	3,69	31,15	27,58	31,99	29,55	31,60

6. Narodowość w certyfikacji

Przydatna wydawała się także analiza wyników egzaminu, uwzględniająca narodowość zdających, ponieważ uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy słuchanie ze zrozumieniem sprawia szczególne trudności określonej grupie narodowościowej, jest ważne w pracy nad układaniem testów certyfikatowych, których

istotną cechą powinna być ich „anarodowość”. Na podstawie wstępnej analizy wyników zadań testowych stwierdzono, że najgorzej z tą sprawnością poradzili sobie Azjaci (patrz tab. 5).

Tabela 5. Narodowości najgorzej zdające egzamin ze słuchania ze zrozumieniem

Negatywny wynik lub na granicy niezdania RS (2004–2008)	
Japonia Korea Południowa Tajwan	41%
Niemcy	16%
Hiszpania	12%
Francja	8%
Włochy	8%
Wielka Brytania	4%

Szczegółowe przeanalizowanie danych egzaminacyjnych pozwoliło jednak na stwierdzenie, że zdający z krajów azjatyckich, uwzględnieni w tabeli 5, to jednocześnie osoby, które nie zdobyły wystarczającej liczby punktów również z innych sprawności, co może świadczyć o ich ogólnie niewystarczającym przygotowaniu do egzaminu z wybranego poziomu. Certyfikatu wyłącznie z powodu niezdania RS nie otrzymały tylko dwie osoby (1 Japończyk i 1 Hiszpan). Jak się więc okazało, narodowość zdających nie ma wpływu na osiągnięte przez nich wyniki z tej części testu.

7. Wiek w certyfikacji

Na przestrzeni lat 2004–2008 najliczniejszą reprezentację w certyfikatowych statystykach mają ludzie młodzi, między 20 i 29 rokiem życia (48%). Są to zazwyczaj osoby studiujące i/lub pracujące, które traktują certyfikat jako podniesienie swoich kwalifikacji zawodowych. Dalsze pozycje zajmują osoby między 16 i 19 rokiem życia (25%), potem w wieku 30–39 lat (16%) i powyżej 40 lat (10%). Interesujące wydaje się porównanie wyników egzaminu osiągniętych przez poszczególne grupy wiekowe, co przedstawiono w tab. 6.

Tabela 6. Wyniki dla poszczególnych grup wiekowych w latach 2004–2008

Wiek	Ocena	RS	PG	RT	P	M
powyżej 40 lat (69)	4,04	32,21	29,45	34,19	30,95	32,13
30–39 lat (91)	3,82	30,30	27,59	32,02	30,43	31,14
20–29 lat (217)	3,91	31,94	29,45	32,30	30,80	31,69
16–19 lat (56)	3,86	34,04	28,81	33,37	29,80	31,75

Z porównania wynika, że nie ma dużych dysproporcji między zdającymi w zależności od wieku. Dosyć wysoka średnia wśród najmłodszych to zapewne efekt przystępowania do egzaminu dzieci z polskich rodzin (np. Polonia amerykańska), które są „osłuchane" z językiem polskim i nie mają większych kłopotów zarówno z rozumieniem tekstów mówionych, jak i pisanych. Wysoki wynik osiągnęli również ludzie powyżej 40 lat, co z kolei może wiązać się z ogólnym rozwojem intelektualnym, z coraz bogatszym zasobem słownictwa, z „oczytaniem". Podobnie zresztą sytuacja wygląda w zakresie sprawności rozumienia tekstów pisanych. Ciekawe jest jednak to, że poprawność gramatyczna jest najsłabszą stroną wszystkich zdających i to niezależnie od wieku. Czyżby właśnie znajomość gramatyki stawała się sprawnością deficytową? Może to naturalny proces, będący rezultatem podejścia komunikacyjnego w uczeniu/uczeniu się języka polskiego? Może, ucząc komunikacji, zapominamy o gramatyce? W celu znalezienia odpowiedzi na to pytanie trzeba by przeprowadzić szczegółowy pomiar tej sprawności.

Stowarzyszenie ALTE stworzyło „Zestaw wymagań minimalnych", określających jakość egzaminów. Zawiera on m.in. punkt dotyczący gromadzenia i analizowania danych egzaminacyjnych. Obowiązkiem przeprowadzających egzaminy certyfikatowe z danego języka jako języka obcego jest prowadzenie analiz i badań wyników egzaminu, także i po to, żeby dowiedzieć się, czy osiągnięcia zdających są wyłącznie wynikiem umiejętności okazanych podczas egzaminu, czy może czynników zewnętrznych, takich jak język ojczysty, płeć, wiek czy pochodzenie etniczne. W przypadku zaistnienia takiego faktu – jak należy postępować i co zrobić, by ten czynnik ludzki wyeliminować, a przynajmniej ograniczyć? Z przeprowadzonej tu pobieżnej analizy danych egzaminacyjnych wynika, że, jak do tej pory, w zakresie rozumienia ze słuchu żadne pozajęzykowe elementy nie miały wpływu na wyniki osiągnięte przez zdających, a proporcje rozkładają się dosyć sprawiedliwie. Każda z badanych grup na poziomie B1 miała więc porównywalne szanse na uzyskanie certyfikatu z języka polskiego. Nie zwalania to, oczywiście, z konieczności prowadzenia dalszych badań w zakresie rozumienia tekstu słuchanego i pozostałych sprawności, testowanych na egzaminie certyfikatowym z języka polskiego.

Bibliografia

Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, 2003, CODN, Warszawa.

Gaszyńska-Magiera M., Seretny A., 2004, *Przewodnik dla autorów zadań do testów językowych*, Universitas, Kraków.

Lipińska E., 2004, *O zahamowaniach utrudniających opanowanie języka docelowego i próbie ich przełamywania,* „Języki Obce w Szkole”, nr 6, s. 50–58.

Sprawności przede wszystkim, 2006, red. E. Lipińska, A. Seretny, Uniwersitas, Kraków.

Lipińska E., Seretny A., 2005, *Przewodnik po egzaminach certyfikatowych*, Universitas, Kraków.

Miodunka W., 2006, *Wartość języka polskiego na międzynarodowym rynku edukacyjnym…*, [w:] *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, red. E. Lipińska, A. Seretny, Universitas, Kraków.